

патріархального устрою у сільському господарстві у прогресивний тип господарювання. При цьому побоювання, пов'язані із концентрацією великих земельних наділів у руках «кількох багатіїв» не виправдалися. Певна диференціація села була неминуча. Селяни, які не мали можливості прогнати за рахунок сільського господарства, продавали свої наділи та переселилися в міста, надаючи робочу силу у промисловість. Основна кількість селян змогла зберегти та збільшити свої наділи. Столипінські перетворення призвели не до поляризації села, а до узагальнення основ дрібнотоварного та селянського господарства. У протигагу ствердженням про насильницьке руйнування громади відзначалося, що Столипін зруйнував не громаду взагалі, а тільки її застарілу форму, яка утримувала селян у кріпосній залежності шляхом кругової поруки. Відмирили слабкі громади, а життєздатні продовжували існувати поряд з хутірськими господарствами.

Таким чином, важливе місце у регулюванні земельного ринку займає земельне та цивільне законодавство. Тільки їх сумісне використання у ринкових відносинах дасть змогу у повній мірі дотриматися інтересів як власника землі, так і держави.

Як свідчить досвід Української держави, а також досвід багатьох іноземних держав, головним у питаннях управління земельними ресурсами є чітко розмежування земельного та цивільного законодавства, розмежування повноважень у сфері регулювання земельних відносин між державою та іншими суб'єктами земельних відносин, а також питання регулювання відносин власності та перерозподілу землі між різноманітними суб'єктами та сферами економіки в умовах ринку землі.

Список літератури: 1. Субтельний О. Україна. Історія. К., 1993. 2. Наш Г. Історія українського народу. К., 1993. 3. Історія. Навчальний посібник. Х., 1998. 4. Український селянин. Збірник наукових праць. Ч., 2002. 5. Дорошенко Д. Нарис історії України. К., 1992. 6. Рибалка І. Історія України: дорадянський період. К., 1991.

Надійшла до редколегії 19.01.04

О.М. Перунова

СУДОВЕ РІШЕННЯ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ДОКУМЕНТ

При здійсненні правосуддя суд виконує багато різних за своїм змістом і юридичним характером процесуальних дій: вирішує справу по суті чи закінчує справу без винесення рішення; вирішує клопотання сторін, третіх осіб тощо. Судження і волевиявлення суду з цих або інших питань мають владний характер і втілюються у відповідну процесуальну форму – у форму процесуальних постанов [1, с.288].

Постанови суду залежно від змісту питання, яке вирішується судом, поділяються на два види: рішення, якими вирішується справа по суті і які дають відповідь на позовні вимоги сторін, скарги і заяви у справах, що виникають з адміністративно – правових відносин, і справах окремого провадження; ухвали, якими вирішуються всі інші питання, що виникли у ході розгляду і вирішення справи [2, с.418].

Судове рішення є найважливішим правозастосовчим актом судової влади при розгляді та вирішенні цивільних справ, а також найважливішим видом судових постанов. Багатогранність судового рішення дає змогу розглядати його як постанову суду, яка вирішує цивільну справу по суті, одночасно, як правозастосовчий акт і як процесуальний документ.

Зміст кожного судового рішення визначається трьома факторами: обставинами розглядуваної цивільної справи, правовими вимогами, пред'явленими до нього і процесуальною формою, встановленою законом для актів правосуддя. І якщо фактичні дані у кожній справі абсолютно індивідуальні і неповторні, то вимоги закону, юридична форма постійна та незмінна.

Додержання процесуальної форми і змісту судового рішення є однією з обов'язкових вимог цивільного – процесуального законодавства, що забезпечує здійснення правосуддя з конкретної цивільної справи у суді першої інстанції.

Слід зазначити, що у науці цивільного процесуального права поняття процесуальної форми та змісту судового рішення розглядалися у наукових працях таких вчених, як: М.А. Гурвіча, М.Г. Авдюкова, Є.Г. Пушкаря та ін.

Так, на думку М.А. Гурвіча, природа судового рішення спрямована на діяльність суду у ході розгляду і вирішення справи. Винесення судового рішення відбувається у ході розгляду судової справи. Шлях цього розгляду визначений процесуальним законом і складає процесуальну форму. У абстрактному вигляді – це об'єктивне цивільне процесуальне право, а у конкретизованому по даній справі – форма цього процесу, чи цивільне процесуальне правовідношення[3, с.5]. М.А. Гурвіч зважав, що характерним у цивільному процесі стимулом, який виникає у конкретній процесуальній формі з подальшим спрямуванням регулювання цього процесу і його нормальним завершенням у судовому рішенні, є одностороннє волевиявлення зацікавленої особи. Праця М.А. Гурвіча присвячена у основному судовому рішенню як акту державної влади, акту державної функції правосуддя, що являє собою імператив, містить волю і наказ, автор приділяє увагу праву і обов'язку суду виносити рішення, але в повній мірі не розкриває поняття форми і змісту судового рішення. Тому, цю роботу, ми можемо розглядати її як таку, що в свій час допомогла більш багатогранно з'ясувати інститут судового рішення, його юридичну природу, визначити роль судового рішення у процесуальній теорії, але не дала об'єктивного та повного висвітлення форми й змісту судового рішення.

М.Г. Авдюков форму та зміст судового рішення розглядав більш широко, вказуючи на сутність, порядок постановлення, зміст і законну силу судового рішення. Автор вказує на письмову форму судового рішення. Рішення, не втілене у письмову форму не є винесеним. Усний зміст сутності суперечки між особами хоча б він – й виходив від суду, не спричиняє яких – не будь юридичних наслідків [4, с.36]. Крім того, дослідник розглядає структуру судового рішення: вступну, описову, мотивувальну і резолютивну частини. Автор вказує, що відсутність описової частини не дозволяє перевірити правильність висновків суду зі справи, оскільки з тексту рішення

суду не буде відомо, у стосовно яких вимог осіб, які беруть участь у справі, воно винесене і на яких підставах ці вимоги заявлялись.

Без описової частини не може бути існуючого мотивування рішення. Учений вказує на мотиви, які є, усі ті міркування суду, з яких суд прийшов до свого рішення. Викладення мотивів у тексті рішення надає останньому переконливість і робить висновок суду зі справи зрозумілим для всіх. Резолютивна частина рішення не повинна впливати з несвідомого враження суду, а повинна опиратися на фактичне і юридичне обґрунтування. Ця частина має містити у собі відповідь суду на позовні вимоги. Тим самим М.Г. Авдюков робить висновок, що форма і зміст судового рішення це невіддільні поняття, які є обґрунтуванням правильного складання процесуального документа – акта правосуддя по цивільних справах, яким є судове рішення.

Праця С.Г. Пушкаря «Исковое производство в советском гражданском процессе» розглядає форму і зміст судового рішення як остаточний результат діяльності суду першої інстанції. Цим процесуальним документом завершується вся діяльність суду, яка була спрямована на захист порушеного чи заперечуваного суб'єктивного права чи охоронюваного законом інтересу сторін [5, с.18]. Судове рішення як процесуальний документ має дуже велике практичне значення. Воно закріплює висновок суду як акт правосуддя, яким є судове рішення як процесуальний документ має також допоміжну функцію. Воно роз'яснює особам, які беруть участь у справі, чому суд прийшов саме до таких висновків. Виходячи із усього зазначеного, С.Г. Пушкар робить висновок, що судове рішення як процесуальний документ є засобом пропаганди правових знань серед населення, де судове рішення виражає загальну тенденцію розвитку цивільного законодавства.

Таким чином, погляди цих вчених дозволяють зробити висновок, що судове рішення є підсумковим процесуальним документом де форма і зміст складають нерозривну єдність, у якій зміст у кожному своєму прояві грає визначальну роль. Судове рішення як процесуальний документ є тою формою, у якій викладається судове рішення, як акт правосуддя.

Предметом дослідження нашої статті будуть вимоги щодо форми та змісту судового рішення, оскільки тільки при додержанні цих вимог судове рішення може бути належним засобом завершення цивільної справи по суті, спрямованого на захист суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів громадян або юридичних осіб. Згідно із ст.202 ЦПК рішення суду повинно бути законним і обґрунтованим. Окрім цього, рішення повинно відповідати вимогам повноти, визначеності, форми, ясності і точності.

Слід зазначити, що поряд зі становленням та розвитком процесуального законодавства, судове рішення як процесуальний документ теж пройшов певну еволюцію і розвиток. Глава сьома Статуту цивільного судочинства 1864 р. була повністю присвячена судовому рішенню того часу. Так, ст.142 цього Статуту вказувала на зміст судового рішення, викладення його в остаточній формі. Воно повинно містити в собі: позначення року, місяця і числа, коли ухвалено рішення; звання, прізвища та ініціали «тяжущихся»; короткий виклад обставин справи з приведенням вимог «тяжущихся»; сутність рішення і міркувань, на яких воно засноване; зазначення ви-

трат провадження, присуджених виправданою стороною; означення, вказівка, чи належить рішення негайному виконанню; підпис Мирowego Судді [6, с.231].

Такий правовий вигляд мало судове рішення, передбачене першим вітчизняним нормативно-правовим актом цивільного процесу. Він мав достатньо досконалий для того часу зміст, оскільки завершував хід судового процесу.

У такому вигляді правові вимоги щодо судового рішення існували до радянських часів.

Першим вітчизняним процесуальним законом радянського періоду став ЦПК УРСР 1924 р., який містив також у собі правові норми-вимоги щодо змісту судового рішення. Так, ст.175 ЦПК УРСР 1924 р., передбачала, що: «Постановлене рішення викладається у письмовій формі головою чи одним з членів складу суду і підписується усьома судьями». Ст.176 ЦПК УРСР 1924 р. передбачала зміст судового рішення, яке повинно мати в собі: час постановлення; склад суду і найменування «тяжущихся»; зазначення предмета спору; підстава рішення і закони, якими суд керувався; зміст винесеного по справі рішення і порядок його виконання; порядок оскарження; розподіл судових витрат [7, с.165,166]. Такий правовий вигляд мало судове рішення, передбачене ЦПК 1924 року, яке проіснувало без змін до 1963 р.

У липні 1963 р. був прийнятий ЦПК УРСР, який набрав чинності з 1 січня 1964 р., і діє до тепер, цей кодекс відрізнявся від інших тим, що мав своєрідне подання змісту судового рішення. Саме в цьому кодексі вперше зазначалися усі частини судового рішення у повному і визначеному характері, що дало змогу більш чітко з'ясувати, яким повинно бути судове рішення як процесуальний документ. Ст.203 ЦПК УРСР передбачає, що рішення складається з вступної, описової, мотивувальної і результативної частини. У вступній частині рішення зазначається час і місце постановлення рішення, найменування суду, що постановив рішення, склад суду, прізвища секретаря судового засідання, прізвище прокурора, який брав участь у справі, найменування сторін та інших осіб, які брали участь у справі, представника громадської організації.

Описова частина повинна містити в собі вказівку на вимоги позивача, заперечення відповідача і пояснення інших осіб, які беруть участь у справі.

У мотивувальній частині рішення слід було навести обставини справи, встановлені судом, докази, на яких ґрунтуються висновки суду, доводи, за якими суд відхиляє ті чи інші докази, а також закони, якими керувався суд.

Резолютивна частина рішення мала містити в собі висновок суду про задоволення позову або про відмову в позові повністю чи частково, вказівку на розподіл судових витрат, строк і порядок оскарження рішення [8, с.81, 82].

У 1996 р., тепер вже у ЦПК України, було зокрема, змінено ст.203. Нова редакція цієї статті вказує не на структуру рішення суду першої інстанції, а на його реквізити, так як це вказувалося раніше і вказується зараз щодо судових постанов [9, с.201]. Навряд це подання змісту судового рішення можливо назвати кроком вперед. На наш погляд, необхідно повернутися

до старого викладення змісту судового рішення і позначити у новій редакції цієї статті усі чотири частини судового рішення: вступну, описову, мотивувальну і регулятивну. Кожна з цих частин судового рішення у ст.203 ЦПК України повинна супроводжуватися певними реквізитами, які належать тільки їй. Згідно з цією статтею закон визначає зміст (суть), правову форму рішення, регламентує порядок його викладення, послідовність розміщення реквізитів, що, в свою чергу, перетворює відповідний текст у процесуальний документ. Ця зміна, на нашу думку, дасть більш чітке уявлення змісту судового рішення в ЦПК України, що, у свою чергу, полегшить роботу суду при складанні цього процесуального документа, оформлення його з застосуванням вимог цієї статті, а також дасть можливість спростити процес особам, які брали участь у справі, ознайомлення з ним.

Таким чином, невеликий історичний екскурс розвитку форми і змісту судового рішення уможливило висновок, що на усіх історичних етапах розвитку процесуального законодавства, законодавець удосконалював норми, які регулювали зміст судового рішення, порядок його оформлення. Судове рішення як процесуальний документ є найважливішою формою акту правосуддя, вдосконалення якого спричиняє лише позитивний вплив на громадщина та на законність і обґрунтованість судового рішення.

Слід мати на увазі, що законом не передбачена форма складання судового рішення як процесуального документа, а також способи і технічні засоби, які можуть бути застосовані при оформленні судового рішення. Хоча є певні вимоги, які пред'являються до цього процесуального документа. Насамперед, текст рішення має бути написаний грамотно, без помилок з дотриманням стилю офіційних документів. Речення слід добирати короткі і прості. Перехід від однієї фрази до іншої повинен бути логічним і природним. Все це сприяє ясності та дохідливості судового документа.

Зауважимо, що вимоги діловодства у сфері правосуддя нечисленні, елементарні і безспірні. Не всі вони включені в ЦПК України. Так, навряд доцільно нормативно виділяти обов'язки судді граматично правильно оформляти судові рішення, потрібне лише належне ставлення суддів до службових обов'язків [10, с.20].

Але вважаємо, що необхідно ст.203 ЦПК України доповнити положенням про «необхідність викладати судові рішення чітким машинописним текстом». Це, на наш погляд, узаконить форму судового рішення як процесуального документа, що в свою чергу у майбутньому полегшить роботу суддів, враховуючи те, що зараз у судовій практиці все більш питому вагу займають письмові документи, у вигляді машинописного тексту, а також буде сприяти цивілізованому оформленню копій рішень, які видаються сторонам, бо саме за ними оцінюється ділова кваліфікація працівників суду.

Стаття 9 ЦПК України закріплює правило, згідно з яким судочинство у суді провадиться українською мовою, або мовою більшості населення певної місцевості. Дотримання вимог письмової форми судового рішення як процесуального документа, також цілком логічно передбачає складання судового рішення українською мовою або мовою більшості населення даної місцевості, але у такому випадку це положення буде суперечити ст.209 цього ж кодексу.

су, у якій зазначається, що суди України постановляють рішення ім'ям України негайно після розгляду справи, і буде цілком логічно передбачати, що проголошення цього рішення буде звучати українською мовою.

Так, М.Штефан зазначає, що сутність судового рішення в тому, що воно є основним і найважливішим актом правосуддя, постановленим ім'ям України і спрямованим на захист прав, свобод та законних інтересів громадян й організацій, державних і громадських інтересів, зміцнення законності і правопорядку, на запобігання правопорушенням, виховання громадян і посадових осіб у дусі поваги до Конституції, законів України, честі й гідності людини [11, с.356]. Виходячи з цього, виникає питання, на якій мові повинно викладатися судове рішення як процесуальний документ. Суд, постановляючи рішення, тим самим реалізує судову владу, тому воно і повинно розглядатися в першу чергу як акт реалізації судової влади. Аналіз процесуальних властивостей судового рішення, процедури його винесення, проголошення, реалізації тощо прямо залежить від правильного визначення юридичного та соціального статусу цього документа.

Тому вважаємо, що необхідно доповнити ст.203 ЦПК України положенням: «Судове рішення складається українською мовою як акт здійснення державної влади». Підтримавши ідею розвитку судового права як галузі національного права, ми остаточно закріпимо судове рішення як акт реалізації судової влади, що в свою чергу підвищить повагу до цього процесуального документа.

Рішення за формою має бути викладено письмово, а за змістом відповідати ст.203 ЦПК України. Як відомо, в українському судочинстві зміст судового рішення ділять на чотири частини (вступну, описову, мотивувальну і резолютивну). Кожна з них обов'язково повинна бути присутня у судовому рішенні, як процесуальному документі.

Вступна – це перша початкова частина, яка розпочинається найменуванням документа та вказівкою на ім'я України, від імені якої воно постановляється.

У вступній частині рішення визначаються час та місце його постановлення; найменування суду, що постановив рішення; в якому засіданні розглядалася справа: у відкритому чи закритому; склад суду; прізвище секретаря судового засідання; прізвище прокурора, який брав участь у справі; найменування сторін та інших осіб, які брали участь у справі; представника громадської організації або трудового колективу. Такі вимоги цивільного процесуального закону не є надмірною формальністю. Так, наприклад, вказівка на найменування суду, що постановив рішення, є гарантом перевірки процесуальних дій судів першої інстанції. При відсутності найменування суду у тексті судового рішення суди вищої інстанції не можуть визначити адресну спрямованість цього процесуального документа.

Усі ці вимоги відносно вступної частини знайшли своє закріплення у ст.203 ЦПК України, крім одного положення: «в якому засіданні розглядається справа: у відкритому чи закритому». Оскільки це положення зазначається у юридичній літературі і має практичне використання у суді, на нашу думку, необхідно його остаточно закріпити у ст. 203 ЦПК, що, в свою чергу, узаконить ще одну з вимог вступної частини судового рішення і у подаль-

шому не буде викликати суперечок в суді відносно фіксування цього положення у процесуальному документі.

Описова частина судового рішення повинна містити: зміст і підстави позовних вимог відповідно до позовної заяви; внесені зміни підстав, предмета, розмір позовних вимог; чи визнає відповідач позов, якщо визнає – то повністю або частково; у разі заперечень – у чому суть заперечень проти позову; зміст пояснень прокурора, заявників, заінтересованих і третіх осіб; пояснення (висновки) органів, організацій або громадян, які захищають у силу закону права інших осіб; думку громадських організацій або колективів, викладену їх представниками, якщо ці особи брали участь у справі.

Відсутність описової частини рішення не дасть змоги перевірити правильність висновків суду зі справи, оскільки з тексту рішення не буде відомо, відносно яких вимог сторін воно запропоновано і з яких обставин ці вимоги заявлялися. Без описової частини не може бути мотивувальної частини.

У цій частині, на наш погляд, дуже важливим для суду є детальне викладення вимог та заперечень у позовних заявах. Позивачу необхідно більш детально викладати свої вимоги, а також досконально викладати факти, які мають відношення до конкретної справи.

Нам видається, що недопустимі у тексті рішення повторення. Факти повинні бути викладені один раз і так повно й зрозуміло, щоб не викликати сумнівів. Між тим нерідко фабула справи повторюється – спочатку суд в описової частині детально викладає зміст позовної заяви та письмових заперечень відповідача, а потім у мотивувальній частині приводяться ті ж самі відомості. Подібна практика не відповідає ні вимогам діловодства, ні законодавству (ст.203 ЦПК України) [10, с.20].

У мотивувальній частині рішення наводяться всі міркування суду, на яких ґрунтується рішення у справі. Це фактичні й юридичні мотиви висновків суду у справі. У них наводяться: обставини справи, встановлені судом; докази, на яких ґрунтуються висновки суду; доводи, за якими суд відхиляє ті чи інші докази; закони, якими керувався суд.

Ніщо, у тому числі й визнання відповідачем позову, не звільняє суд від обов'язку з'ясувати дійсні права та взаємовідносини сторін. Правосудне те, що засновано на остаточно встановлених фактах, а визнання відповідачем позову може і не відповідати фактам об'єктивної дійсності. Тому і у випадку визнання відповідачем позову і в інших випадках висновки суду слід мотивувати.

Мотиви – це всі ті міркування суду, з яких він прийшов до свого рішення. Викладення мотивів у тексті рішення надає останньому переконливість і робить висновок суду зі справи більш ясним.

Традиційним у цивільно-процесуальній літературі є твердження про внутрішню переконаність як про почуття переконаності суддів у істинності чи хибності шуканих фактів. При цьому основу внутрішнього переконання складає сукупність фактів, встановлених по справі. Предмет внутрішньої переконаності повинен бути розширений за рахунок доказів, і вірного вирішення справи по суті.

У мотивувальній частині суд перш за все повинен вирішити, які саме юридичні факти, що мають явне значення для справи, він вважає встановленими і невстановленими. Фактичне обґрунтування рішення складається: із міркувань про факти підстав позову, а також суджень про факти, покладені в основу заперечення проти позову.

Обставини, вказані сторонами, суд порівнює з тими передбаченими нормами матеріального права, фактичним складом, який є необхідним для задоволення даної позовної вимоги. У результаті порівнянь суд, з одного боку, викреслює обставини, які не мають відношення до даної справи, з іншого боку, якщо позивач і відповідач не зробили посилань на усі значимі факти, суд з особистої ініціативи вводить відсутні факти у предмет доказування, а потім висловлює про них судження при обґрунтуванні рішення.

Підкріплення висновків суду про юридичні факти доказами у кожному рішенні по цивільній справі має свої особливості. Тому, на нашу думку, необхідно висловити загальні положення стосовно мотивування судового рішення. По-перше, рішення може бути обґрунтованим лише матеріалами, які розглядалися у судовому засіданні. Суд не має права залучати для обґрунтування рішення матеріали, які не були предметом вивчення у судовому засіданні. Мотивування має містити у собі аналіз і оцінку усіх доказів по справі. По-друге, посилання на докази та їх оцінка повинні бути конкретними. Відмовляючись від тих чи інших доказів, представлених сторонами, суд повинен обов'язково вказати у рішенні, чому саме ці докази ним відхилені. По – третє, усі докази, в тому числі і висновки експертів, оцінюються виходячи з внутрішньої переконаності суддів, яке засновується на розгляді усіх обставин справи у їх сукупності.

У мотивувальній частині рішення повинні бути посилання на норми матеріального права, яким суд керується при вирішенні даної справи. Суд вирішує, чи відповідають вимоги позивача закону і якому саме. Ці моменти і знаходять своє відображення у мотивувальній частині рішення. Правове обґрунтування рішення є зовнішнім відображенням того, що при розгляді справи суд використовував тільки закон.

Чітке посилання на норми матеріального права робить рішення суду авторитетним, переконливим і ясным, що у подальшому полегшить роботу вищестоящих судів при вивченні даної справи. Статті процесуального закону свідчать про виконання судом визначених в них вимог, про чітке уявлення суддів своїх задач та процесуальних засобів їх реалізації.

Таким чином, правова цінність мотивувальної частини визначається тим, що в даній частині рішення суд відповідає на питання, чому ті чи інші докази визнані достовірними і які правові висновки випливають з такого аналізу доказів. Іншими словами, у мотивувальній частині суд підводить підсумок досліджування доказів – розгляду цивільної справи по суті. Відсутність мотивів, а також недоліки в їх викладенні, обмежують можливості оскарження і опротестування рішення (неясність доводів суду).

Згідно зі ст.203 ЦПК України у резолютивній частині повинно бути зазначено про: задоволення позову або відмова в позові повністю чи частково; розподіл судових витрат; строк і порядок оскарження рішення. Ця час-

тина повинна завжди викладатися з урахуванням конкретних обставин і відповідно до норм матеріального права, яким суд керувався.

Резолютивна частина характеризується відповідями на всі правові питання, які були поставлені у позовній заяві. Ці відповіді повинні випливати з встановлених фактичних обставин, бути вичерпними, визначеними і безумовними. Таким чином, регулятивна частина повинна містити у собі висновки по суті розглянутих вимог.

Суд має право включити у регулятивну частину і додаткові положення, спрямовані на створення конкретних умов реалізації рішення, визначивши порядок, строк і засоби забезпечення його виконання (ст.217–219 ЦПК України).

Таким чином, проведений аналіз питань, щодо форми та змісту судового рішення, дозволяє зробити певні висновки. Додержання процесуальної форми і змісту судового рішення є однією з обов'язкових вимог цивільно – процесуального законодавства, що забезпечує винесення суддею законного і обґрунтованого судового рішення та правильного оформлення цього процесуального документа.

Дослідження і вдосконалення у подальшому судового рішення як основного і найважливішого акта правосуддя має дуже велике значення для захисту прав і свобод та законних інтересів громадян й організацій, державних і громадських інтересів. Подальше вдосконалення ст.203 ЦПК України, на наш погляд, зменшить кількість недоліків та помилок у складанні судом цього процесуального документа, полегшить працю суддів та зробить ознайомлення з цим процесуальним документом для громадянина більш ясним і зрозумілим.

Список літератури: 1. Цивільне процесуальне право України / За ред. В.В. Комарова. Х., 1999. 2. Цивільний процесуальний кодекс України// Науково- практичний коментар/ За редак. В.В. Комарова. Х., 2001. 3. Гурвич М. А. Судебное решение. Теоретические проблемы. М., 1976. 4. Авдюков М.Г. Судебное решение. Научное издание. М., 1959. 5. Пушкарь Е.Г. Исковое производство в советском гражданском процессе. Л., 1978. 6. Устав гражданского судопроизводства 1864 года/ Проект новой редакции Устава гражданского судопроизводства. СПб., 1900. 7. Цивільний процесуальний закон радянського періоду ЦПК УРСР(текст і практичний коментарій). Юридичне видавництво. 1925. 8. Гражданский процесуальний кодекс Украинской ССР/ К., 1964. 9. Гражданський процесуальний кодекс України / Научно-практичний коментарій / (Тертышников В.И.). Х., 2001. 10. Зайцев И. Судебное решение как процесуальний документ // Рос. Юстиція. 1995. № 4. 11. Штефан М.Й. Цивільний процес / Підручник для юридичних спеціальностей вищих закладів освіти. К., 1997.

Надійшла до редколегії 24.02.04

В.А. Кройтор

ЗМІСТ ПРИНЦИПУ ГЛАСНОСТІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА: ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Конституцією України кожній людині гарантовано право звернутись до суду за захистом своїх конституційних прав і свобод. Виходячи із зазначено-